

Franc Hočevar

Menedžment socialnega in zdravstvenega okolja starosti in staranja

POVZETEK

Staranje je proces. V tem procesu človeka obdajajo različna okolja; poleg primarnega družinskega in ožjega socialnega okolja se pojavljajo t. i. institucionalna okolja, ključna za staranje, ki ga razumemo kot proces, ki se začne z rojstvom, nadaljuje z odraslostjo, upokojevanjem in zaključuje s smrtjo. Ta okolja so okolja institucij socialnega varstva, delovnega procesa in okolja institucij zdravstvenega varstva. Menedžment lahko pomembno poseže v ta okolja in jih tudi ustrezno uravnava. Menedžment je včasih torej lahko tudi ključni dejavnik za ustrezno delovanje okolja starosti in staranja.

Ključne besede: menedžment, staranje, starost, okolje, institucije socialnega in zdravstvenega varstva, delo.

AVTOR: Mag. Franc Hočevar je diplomiral na Pedagoški akademiji v Ljubljani, na Visoki defektološki šoli v Zagrebu, na Ekonomski fakulteti v Ljubljani pa je opravil specializacijo in magisterij iz menedžmenta v zdravstvu. Je visokošolski predavatelj. Dve desetletji je vodil Inštitut RS za rehabilitacijo, nato je bil direktor Kliničnega centra v Ljubljani. Je dolgoletni predsednik Zveze prijateljev Slovenije in fundacije Z glavo na zabavo. Sedaj je svetovalec predsednika Republike Slovenije za zdravstveno in socialno varstvo ter humanitarna vprašanja.

ABSTRACT

The management of social and health care environments of old age and aging

Aging is a process. During this process a person is a part of different environments; beside the primary environment of the family and society in a narrow sense, there are the so called institutional environments, of key importance for aging, which we understand as a process beginning with birth, continuing into adulthood and retirement, and ending in death. These environments are environments of the institutions of social care, work process and the health care. Management can significantly intervene in these environments and can regulate them appropriately. Therefore, management can sometimes be the key factor in the suitable functioning of old age and aging environments.

Key words: management, aging, old age, environment, social and health care institutions, work.

AUTHOR: Franc Hočevar, MSc, graduated from the Academy of Education in Ljubljana and from the High School of Defectology in Zagreb, and completed his specialization and obtained his MSc in the field of health care management at the Faculty of Economics in Ljubljana. He is a university lecturer. He was director of the Institute for Rehabilitation of the Republic of Slovenia for two decades, then the director-general of the University Medical Center in Ljubljana.

He is a long-time president of the Friends of Youth Association of Slovenia and the You Can Choose – Win or Lose foundation. Currently he is the adviser to the President of the Republic of Slovenia on Health and Social Care and Humanitarian Issues.

UVOD

V svojem prispevku razmišljam o tem, kako operacionalizirati okolje staranja in starosti z uporabo veččin in znanj s področja menedžmenta, ki se opira na načrtovanje, organiziranje, vodenje in kontroliranje. Menedžment kot veččina, če je opremljen z ustreznim znanjem, pa tudi izkušnjo, je dobra osnova za udejanjanje različnih ciljev.

Drugo izhodišče v mojem uvodnem razmišljanju se opira na predpostavko, da je staranje proces, ki se pri nekaterih začne z rojstvom, pri nekaterih pa z obdobjem, ko odrastejo. Določanje tega obdobja je zelo subjektivno, zlasti v kontekstu vseživljenjskega učenja in s pomikanjem zaznavanja starosti v čas, ki je vedno bolj nedoločljiv in dojet skrajno subjektivno, tako za tistega, ki ta leta sešteva, kakor tudi za tistega, ki jih opazuje in klasificira. V tem kontekstu je seveda ključno vprašanje: s čim je pravzaprav opredeljevanje starosti določeno oz. katere funkcijske, kognitivne in čustvene znake mora izkazovati.

Ne glede na to, da so nekateri na ta vprašanja že odgovorili, pa je nesporno dejstvo, če vzamemo za izhodišče le zadnjih 50 let, da so se te ločnice zamaknile in premaknile za najmanj desetletje. Včasih 50 je danes 60, ali bolje, včasih 60 je danes 70. To je okvir za razmislek o starosti in staranju.

MENEDŽMENT DELOVNEGA OKOLJA

Na prvo mesto postavljam delovno okolje, kajti delo in rezultati dela niso le blago in dodana vrednost k proizvodnji, ampak je delo tudi samo po sebi vrednota, ki je tesno povezana z ustvarjalnostjo in je temeljno jamstvo za razvoj in dostojno življenje (Türk, 2008). Je temeljna osnova socialne varnosti. Tako izhodišče potrebujemo zato, da bi razumeli in sprejeli delovno okolje kot imperativ starosti in staranja. V tem kontekstu je ta problem izredno aktualen, ker nastajajo nova in drugačna okolja. Ta prinašajo nove nevarnosti in pasti. Te so v agresivnem trgu delovne sile kritične zlasti za starejše delavce. Delovno okolje bo iskalo svojo rezervo v tej smeri in tako veliko prispevalo k začaranemu krogu izrinjanja starejših iz tega procesa.

Odnosi, ki jih pogojuje delovno okolje, imajo nove konfliktne osnove. Te so povezane z nasilno konkurenčnostjo za konkretno delovno mesto. Opravka imamo s poseganjem v avtonomijo človekove osebnosti, ki povzroča nizko samopodobo in krhko samozavest. V ta kontekst sodijo tudi problemi, ki so povezani s staranjem, z medgeneracijsko solidarnostjo. Vodenje tega okolja bi moralo upoštevati posebnosti ravnanja z delavci, ki so starejši, in to tako, da pridejo do izraza njihove prednosti in lastnosti, ki so pomembno dopolnilo produktivnosti in doseganju boljših delovnih učinkov.

Vodenje in upravljanje človeških virov je v tem okviru eden od ključnih atributov za razvoj človeških zmožnosti v vseh starostnih obdobjih zaposlenih. Gre za relativno širok kontekst nove problematike, ki ji ne posvečamo dovolj pozornosti oz. pozornosti take vrste, ki bi stabilizirala delovno okolje prijazno delavcu, kajti zdrav in zadovoljen delavec, ki je dobro razpoložen, dosega bistveno boljše delovne rezultate. Delavec, ki ima zagotovljeno ustrezno socialno varnost zase in za svojo družino in ki dela v spodbudnem in zdravem okolju, je najbolj produktiven. Te dimenzije odnosov še toliko bolj veljajo za storitveno okolje, v katerem se morajo pozitivne naravnosti in zadovoljstvo prenašati na uporabnike.

MENEDŽMENT OKOLJA INTERESOV IN POBUD

Obdaja nas množica interesov in pobud, ki so organizirani na različne načine. Številne se kolektivizirajo in pojavljajo v novih, drugačnih oblikah, ki najdejo svoja plodna tla za delovanje v okolju, kjer živimo in se združujemo. To okolje omogoča in spodbuja demokratizacijo odnosov, dialog, medsebojno sodelovanje, pomoč, solidarnost, tovarištvo, pa seveda tudi vse drugo; z druge strani teh interesov pa lahko prihaja do nevoščljivosti, privoščljivosti, konfliktov, metanja polen pod noge, očitanja, ustvarjanja občutka krivde in podobno. Seveda si vsi želimo, da bi bilo negativnih oznak čim manj, zato želim v okviru referata opozoriti predvsem na dobronamerno civilno pobudo s pozitivnimi cilji in na splošno družbeno korist. Posebnost te pobude je, da je odprta, da omogoča socialno komunikacijo, združevanje in povezovanje in je včasih temeljna osnova za oblikovanje samopodobe in samozavesti. Okolje društev ali drugače organizirane civilne pobude je pravzaprav lahko v mnogih primerih temeljna oblika za vzdrževanje komunikacijske kondicije ljudi v kasnejših letih in tudi v pozni starosti. To moramo razvijati in spodbujati tudi s pomočjo dejavnikov lokalne samouprave, pa tudi v okviru možnosti, ki jih označuje pojem državljske odgovornosti in odgovornega podjetništva. Prostor za delovanje civilne pobude še ni v celoti izčrpan, kakor tudi še ni v celoti izčrpan razpoložljiv potencial starejših za delovanje civilne pobude. Druga plat te pobude, ki ima v zadnjem času večji zagon, vendar je še vedno premajhna, je njeno nastajanje in nastopanje z namenom povečevati in pospeševati medgeneracijsko sodelovanje in sožitje. Bojim se, da je sedanje politično ozračje tako, da nastaja v tej smeri razdražena nestrpnost zaradi pretiranih ali neustrezno artikuliranih interesov neustavljivih politikov. Civilna pobuda, ki ponuja roko starejšim, je nadvse dobrodošla in je pomembno dopolnilo institucij, kajti ni države, ki bi bila tako bogata, da bi lahko v celoti institucionalno pokrila vso problematiko staranja in starosti.

Ko govorimo o civilni pobudi, gre v bistvu za široko razvejan socialni kapital, ki je napolnjen s prostovoljstvom in altruizmom in daje ključni prispevek okolju staranja in starosti.

MENEDŽMENT OKOLJA INSTITUCIJ IN SISTEMA

Menedžment okolja institucij in sistema igra vedno bolj in nadvse pomembno vlogo v zagotavljanju ustreznih razmer v procesu staranja in starosti. To okolje je v razvitem svetu

dokaj razvejano. Vedno bolj je očitno, da samo zase, brez pobud in sodelovanja neposrednega življenjskega okolja, ne bo kos vsem nalogam in obveznostim. Ne samo zaradi velikih stroškov, ki jih povzročijo tovrstna institucionalizacija, temveč predvsem zaradi pomanjkanja človeških zmogljivosti, ki morajo strokovno sodelovati v procesu staranja. Če se omejimo zgolj na institucije zdravstvenega sistema in se ob tem opremo na t. i. Ljubljansko listino svetovne zdravstvene organizacije (WHO, 1996), ki je bila sprejeta v Ljubljani junija 1996, je treba opozoriti zlasti na poglavje 5.6 o temeljnih načelih, ki pravi: *»Reforme, utemeljene na filozofiji primarnega zdravstvenega varstva, naj bi zagotovile, da zdravstvena služba na vseh ravneh varuje in krepi zdravje, izboljšuje kakovost življenja, preprečuje in zdravi bolezni, rehabilitira bolnike ter skrbi za tiste, ki trpijo in so neozdravljivo bolni. Okrepile naj bi skupno odločanje pacientov in izvajalcev zdravstvenega varstva ter spodbudile celovitost in trdnost zdravstvenega varstva v svojih kulturnih okoljih.«*

Talinska listina (WHO, 2008a), ki je bila sprejeta v Estoniji junija 2008, v preambuli v 5. točki govori o naslednjem prepričanju (mimogrede, to prepričanje obeležuje 30. obletnico deklaracije o primarni zdravstveni oskrbi iz Alma-Ata, ki pravi, da naj bodo zdravstveni sistemi osredotočeni na prebivalce, skupnosti in primarno zdravstveno oskrbo): *»Zdravstveni sistemi so več kot le zdravstvena oskrba in vključujejo preprečevanje bolezni, promocijo zdravja in napore za vplivanje na druge sektorje z namenom, da bi učinkovali na zdravstvene zadeve v njihovih politikah.«*

Ta nadvse referenčna dokumenta, ki jih je sprejel Regionalni urad SZO za Evropo, sta resno opozorilo in opomin sistemu zdravstvenega varstva ter napotilo, kako naj se organizira zdravstveno varstvo ob korenitih demografskih spremembah, ki so povezane s starostjo in staranjem prebivalstva. Svetovna zdravstvena organizacija je letos v Ženevi sprejela poročilo z naslovom *Primarno zdravstveno varstvo – danes bolj kot kdajkoli* (WHO, 2008b). V tem gradivu je zapisano, da osredotočenost na bolnišnice, specialiste in terciarno oskrbo prinaša nizko vrednost v zdravju in tudi v ekonomski učinkovitosti zaradi nepotrebnih medikalizacij in pregroba vpliva na socialno dimenzijo zdravja. Poročilo se zavzema za zmanjševanje bolnišničnih postelj in njihovo nadomeščanje z nego na domu, za preskrbo z ustreznimi pripomočki in za povečevanje učinkovitosti lokalnih ravni. Poročilo tudi opozarja na podrejenost sistema zdravstvenega varstva zdravstveni industriji in farmaceutiki, kar v največji meri ustvarja hospitalizacije in odvzemanje operativnih zmožnosti in moči lokalnemu sistemu zdravstvenega varstva. Ta naj bi bil optimalno integriran v okolje in naj bi opravljal tudi povezovalno funkcijo različnih dejavnikov, kot govorita Ljubljanska in Talinska listina Regionalnega urada SZO za Evropo. K temu bi nedvomno veliko prispeval menedžment procesov zdravljenja, ki postavlja v ospredje pacienta v kompleksni podobi. S tem bi se izognili funkcionalistični organizaciji zdravstvenih institucij, ki imajo tendenco organiziranja po strokovnih vejah.

ZAKLJUČEK

Naj opozorim, da sem izpostavil le tri okolja (delo, civilna pobuda, institucije) in jih skušal navezati na logiko menedžmenta. Naj ob tem opozorim še na vidik, ki je nujen za

kompleksnost obravnave naslovne teme.

To je spoštljivost, ki je poleg strpnosti in socialnega sožitja in korektnega medgeneracijskega sodelovanja najpomembnejše izhodišče za urejanje okolja staranja in starosti. Gre za spoštljivost do tistih, ki so sooblikovali in gradili podobo današnjega časa, s tem ko so zastavili svoje delo in življenje za varno prihodnost.

Če smo pri prihodnosti, gre seveda za otroke in starejši so jim že veliko dali. Torej je smiselno in upravičeno pričakovati, da so mlajši in mladi dobro osveščeni o tej popotnici in da jo bodo spoštovali ter tako tudi potrdili, da je rek *Ti očeta do praga, sin tebe čez prag* del naše preteklosti in ni razloga, da bi se ponovil.

Medgeneracijsko sodelovanje, solidarnost, večja skrb za zdravje, več humanosti, preventiva, medsebojna pomoč in sožitje naj bo temeljno sporočilo te konference. In če smo pri izrekih, naj velja, *da je starost modrost*, ki v sožitju z mladostjo daje dobre in prave odločitve ter učinke.

LITERATURA

Türk Danilo (2008). Referat na 97. zasedanju mednarodne konference dela. Ženeva, 2. junij 2008.

WHO (1996). *The Ljubljana Charter on Reforming Health Care*, Ljubljana. V: http://www.euro.who.int/AboutWHO/Policy/20010927_5.

WHO (2008a). *The Tallin Charter: Health Systems for Health and Wealth*, Talinn, Estonia. V: http://www.euro.who.int/document/HSM/6_hsc08_edoc06.pdf.

WHO (2008b). *The World Health Report. Primary Health Care – Now More Than Ever*. Ženeva. V: <http://www.who.int/whr/2008/en/index.html>.

Kontaktne informacije:

Mag. Franc Hočevar

Urad predsednika RS

Erjavčeva 17, 1000 Ljubljana